

Nr 1132

Av herr Källstad m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 31, angående forskarutbildning och forskarkarriär m. m.

(Lika lydande med motion nr 991 i Första kammaren)

Det starka behovet av en genomgripande reform av forskarutbildningen har länge stått klart. 1963 års forskarutredning tillsattes mot bakgrund av att expansionen inom universitetsväsendet lett till att läroanstalterna för sina undervisnings- och forskningsuppgifter tagit i anspråk en stor och tidvis ökande andel av de examinerade på alla nivåer. Parallellt härmed hade efterfrågan på personal med kvalificerad universitets- och högskoleutbildning i samhället i övrigt ökat. Behovet av personal med högre vetenskaplig utbildning hade i detta läge inte kunnat tillgodoses i önskvärd omfattning. Forskarutredningen fick bl. a. till uppgift att pröva möjligheterna att sammanföra licentiatexamen och doktorsgraden till en vetenskaplig examen, att reducera utbildningstiden till tre à fyra år efter grundexamen genom ökad undervisning och handledning av de studerande samt att inom forskarutbildningen tillgodose ett väsentligt vidare yrkesfält än tidigare. När utredningen lagt fram förslag i enlighet med direktiven konstaterade departementschefen att förslagen får betydande konsekvenser i fråga om behovet av lärarpersonal och institutionella resurser. Av delvis samma skäl som motiverade tillsättandet av forskarutredningen, nämligen det ansträngda läget inom utbildningssektorn, anser sig departementschefen tvingad sänka den ambitionsgrad som forskarutredningen representerar. De resurser för framför allt handledning som bedöms erforderliga för en förkortad studietid ställs inte till föfogande.

Vi hade hoppats på förslag till en mer långtgående reform som skulle bättre tillgodose olika behov av utbildning ovanpå grundexamen. Vi får f. n. nöja oss med att lägga fram mer begränsade förslag. För mer grundläggande förbättringar vill vi föreslå att en ny utredning omedelbart tillsätts med uppgift att närmare precisera det fortsatta reformarbetet i fråga om forskarutbildningen.

En viss oklarhet vidlåder propositionen. De i propositionen föreslagna reformerna gäller nämligen till stor del inte bara forskarutbildningen utan hela den högre akademiska utbildningen ovanpå universitetens grundexa-

men, särskilt vad de filosofiska fakulteterna beträffar. Till dessa hör som bekant det övervägande flertalet av de universitetsstuderande. Propositionen lägger nämligen fast regler för studietid, studiernas inriktning och finansiering under ordinarie studietid på ett sätt som kommer att gälla ett stort antal studerande, vilka icke kan erhålla särskild forskarutbildning och till stor del inte ens siktar på en sådan. Det gäller de studerande som önskar väsentlig påbyggnad av de akademiska studierna ovanpå grundexamen utan att sikta på en egentlig forskarkarriär. Det finns många arbetsuppgifter i samhället vilkas fullgörande underlättas genom ett mer än treårigt studium för grundexamen. Erfarenheterna visar att redan nu ett inte ringa antal personer avlägger fil. lic.-examen och sedan utför arbete, för vilket en sådan examen inte är ett formellt villkor. Man kan vänta att den väldiga ökningen av antalet studerande vid universiteten kommer att medföra en mycket betydande tillväxt även av antalet som önskar ägna sig åt fortsatta studier efter grundexamen och som är väl kvalificerade därför. Enligt vår mening bör frågan om tillrättaläggandet av sådana studier, vid sidan av dem som syftar till en forskarkarriär, ägnas en större uppmärksamhet än som sker i propositionen, där spörsmålet blott vidrörs i förbigående.

Enligt vår mening är det angeläget att en utredning av ovan angivet slag skyndsamt kommer till stånd. Denna utredning bör bl. a. ta upp möjligheterna att öka flexibiliteten och eventuellt differentiera utbildningstidens längd, metoderna för urvalet av de studerande som skall släppas fram till forskarutbildning, behovet och konstruktionen av en mellanexamen, möjligheterna att i ökad utsträckning avlasta forskarna genom biträde av kvalificerad administrativ personal samt en plan för en successiv ökning av resurserna för handledning. På grund av en del av dessa frågor principiella innebörd bör utredningen innefatta en parlamentarisk representation.

Studietidens längd

Enligt propositionen skall den fastslagna studietiden om fyra år för den nya doktorsexamen endast i undantagsfall få överskridas. På denna punkt går man emot en nästan enhällig remissopinion, som krävt en mer flexibel ram för utbildningstiden. Vi instämmer i att en starkare flexibilitet bör eftersträvas. Man kan ej utan olägenhet hårt standardisera forskarutbildningen. Ökade krav på bredd i kunskaperna kommer att ställas av samhällsutvecklingen. Vi förordar att utbildningstiden redan nu görs mer flexibel än vad som förutsätts i propositionen. Härutöver bör möjligheterna att differentiera utbildningstidens längd för olika ämnesområden utredas.

Metoder för urval

Med det i propositionen föreslagna systemet möter å ena sidan särskilda svårigheter vid urvalet av de studerande som efter avlagd grundexamen skall släppas fram till forskarutbildning och erhålla särskild handledning

samt ett betydande doktorandstipendium och å andra sidan urvalet av de studerande som, trots formella kvalifikationer, måste utestängas. Det är anmärkningsvärt att departementschefen inte tar upp frågan om detta urvalsförfarande till närmare diskussion. Enligt vår mening bör detta spörsmål göras till föremål för en skyndsam utredning. Utredningen bör ha frihet att föreslå åtgärder genom vilka urvalet till den särskilda forskarutbildningen sker på ett något senare stadium än som nu är tänkt.

Över huvud taget bör även härvidlag en betydande flexibilitet i systemet eftersträvas. De för forskning väl utrustade studenterna är i många fall inte de som under de första tre studieåren samlar ett stort antal poäng genom ett intensivt läsande i kursböckerna.

Mellanexamen

Genom den av oss föreslagna fortsatta utredningen kommer även frågan om behovet av en s. k. mellanexamen, t. ex. efter två års studier, och denna examens konstruktion att prövas i ett naturligt sammanhang. Någon möjlighet till examen mellan grund- och doktorsexamen föreslås inte i propositionen trots att nästan alla remissinstanser förordat en sådan. En sådan examen kan tänkas bli av betydelse för dem som söker en fortsatt utbildning några år efter grundexamen. Därmed skulle en utbildning tillrättaläggas, omfattande cirka fem års studier, vilket är en utbildningstid som i en rad andra länder anses motsvara behoven inom näringsliv och offentlig tjänst.

Administrativt biträde

Universitetens institutioner — eller institutionsgrupper — bör förse med kvalificerad administrativ personal för att avlasta handledarna från administrativa uppgifter. Detta blir desto viktigare när assistenter-amanuenser i ökad utsträckning frigörs från administrativa uppgifter. Utredningen har också framhållit att dess förslag vad avser den nya forskarkarriären kommer att kräva en översyn och en upprustning av läroanstaltens biträdesresurser, om forskarnas och lärarnas kapacitet skall kunna tillvaratas rationellt. Vidare finner utredningen det ofrånkomligt att doktorandernas behov av biträdeshjälp tillgodoses i en helt annan utsträckning än f. n., om forskarutbildningen skall kunna bedrivas i den takt och med det resultat som utredningen avsett.

Plan för successiv ökning av handledarresurserna

Enligt propositionen skall antalet doktorandplatser bestämmas av de tillgängliga handledarresurserna. Det är uppenbart att man med propositionens förslag kommer att få införa en kraftig spärr. Skall reformen kunna förverkligas fordras i varje etapp en betydligt större ökning av resurserna än vad som nu föreslagits.

De flesta remissinstanser har påpekat behovet av förstärkt handledning som helt avgörande för en effektiviserad forskarutbildning. Departementschefen säger sig dela denna uppfattning. Men hur vill han tillgodose dessa behov? Vagt talar han om förstärkning av handledarresurserna genom samarbete med andra läroanstalter och med institutioner utanför universiteten. Inga förslag till incitament till ett sådant samarbete läggs emellertid fram. Uppenbart riskerar man att bli kvar i nuvarande situation, där de flesta licentiander och doktorander får en helt otillräcklig handledning. Uppgiften blir att skapa tillräckliga resurser för handledning. Flera åtgärder bör vidtas. Handledarkompetenta personer utanför universitetsväsendet måste få verkliga incitament att engagera sig bl. a. genom en väl tilltagen arvodering. Det räcker inte att, som departementschefen gör, »framhålla angelägenheten» av ökat samarbete. Redan för den första etappen i den omfattande reform vars principer propositionen skisserar är de nu till förfogande ställda resurserna otillräckliga. Förstärkningen inskränker sig till 2—3 milj. kr., motsvarande ett 30-tal tjänster som biträdande professor och docent. Vi föreslår att anslaget för särskilda åtgärder för forskarutbildning för budgetåret 1969/70 uppräknas med 1 milj. kr. och att riksdagen uttalar att en fortsatt ökning av resurserna för handledning är ofrånkomlig.

En grundtanke i propositionens förslag till ny forskarutbildning är att en genomtänkt, systematiskt planerad utbildningsgång med ökad undervisning och handledning skall läggas upp för i princip varje enskild doktorand. Detta innebär bl. a. att även undervisningen måste byggas ut, vilket är av särskild betydelse för den grupp av studerande som inte får möjlighet till forskarutbildning genom personlig handledning. Tillträde till undervisningen bör naturligtvis vara fritt även för denna grupp, på samma sätt som departementschefen slår fast att antagning till doktorand inte får vara tillkor för rätt att tentera och avlägga disputationssprov för den nya doktorsgraden.

Vi vill vidare betona att undervisningen bör utformas så att den studerande i examen kan få räkna sig till godo kurser i ämnet, oavsett vid vilken läroanstalt eller fakultet han genomgått dem. Särskilt viktig är, som föreslås i propositionen, möjligheten att låta de studerande få tillgodoräkna sig kurser och annan utbildning som erhållits vid utländska läroanstalter — i första hand i de övriga nordiska länderna. I en del fall bör t. o. m. den studerande uppmuntras till att förlägga sina studier delvis till annat land. Dessa synpunkter bör kunna tillgodoses i samband med att studieplaner utarbetas.

Studiefinansieringen

De väsentligaste möjligheter till studiefinansiering som studerande på forskarutbildningsnivå har att tillgå är dels licentiand- och doktorandstipendier, dels assistent- och amanuens tjänster. Härtill kommer möjligheten för

högstadiestuderande att på samma villkor som övriga studerande vid universitet och högskolor erhålla studiemedel. Forskarutredningen har inte föreslagit några förändringar av assistenternas ställning eller tjänstgöringsvillkor. Propositionen räknar med att det för en assistent skall vara möjligt att genomgå den eljest fyraåriga utbildningen på fem år. Vi vill understryka att en endast ettårig förlängning för personer med assistent-amanuens-tjänster i många fall inte torde motsvara behovet. En betydande flexibilitet bör alltså eftersträvas även på detta område.

En utgångspunkt för utredningens diskussioner kring studiefinansieringen har varit att de personer som undergår forskarutbildning på heltid måste erbjudas ekonomiska förmåner på en nivå i närheten av de nuvarande assistentlönerna. Departementschefen finner att detta kan uppnås inom studiemedelssystemet och genom särskilt doktorandstipendium. Doktorandstipendiet föreslås bestämmas till 10 750 kr. per år. Studiemedel skall med ändring av vad som nu gäller få utgå utan reduktion på grund av doktorandstipendiet. Den föreslagna nivån för studiestödet synes med dagens penningvärde ligga något lägre än begynnelselönen i amanuenskarriären. Även om en viss kritik kan riktas mot nuvarande studiemedelssystem bör det betraktas som fördelaktigt att detta kan tillämpas utan avdrag även för dem som erhåller doktorandstipendier. Vi vill emellertid framhålla att dessa stipendier bör kunna utgå under hela den tid som beräknas åtgå för erhållande av doktorsexamen.

Enligt förslaget skall de som redan har licentiand- eller doktorandstipendium kunna få en förlängning av dessa. Nya stipendiater har emellertid att välja mellan att endast leva på studiemedel, gå över till den nya examensordningen eller helt avstå från studiestöd. På grund av konkurrensen har de flesta f. n. hunnit en bra bit på väg mot studiemålet innan de får stipendium. Dessförinnan har de fått lita till andra försörjningsmöjligheter. Den licentiand som har något år kvar på studierna och som normalt skulle ha fått ett licentiandstipendium för år 1969/70 torde inte utan betydande olägenheter kunna övergå till den nya examensordningen. Det är i många fall att förvänta att de nya kurserna avviker väsentligt från de gamla licentiandkurserna. Ännu besvärligare är situationen för många doktorander. De har under flera år samlat ett omfattande material, och det naturliga hade i många fall varit att ta ett doktorandstipendium under ett par år för att fullborda avhandlingen. Vi föreslår att under en övergångstid speciell uppmärksamhet ägnas dessa äldre nästan färdiga licentiander och doktorander, så att de inte av enbart ekonomiska skäl tvingas gå över till det nya systemet.

Forskarkarriären

Nuvarande forskarkarriär har kritiserats, kanske främst på grund av den otrygghet den inneburit för forskarna. Med beaktande av den framförda

kritiken har utredningen sökt bygga upp en karriär, där rimliga hänsyn har tagits såväl till den enskilde forskarens som till samhällets krav. Utredningens överväganden och förslag har emellertid mött stark kritik från remissinstansernas sida. Med hänsyn till de synpunkter och den kritik som kommit fram i samband med remissbehandlingen av utredningens betänkande finner departementschefen inte tillräckliga motiv för en genomgripande omstrukturering av tjänstesystemet vid universitet och högskolor utan föreslår endast vissa jämkningar inom ett i huvudsak oförändrat system.

Departementschefen anser att forskarassistenttjänsterna väl fyller de krav som bör ställas på den tidsbegränsade tjänst som bör utgöra basen i forskarkarriären. Den årliga ökningen — liksom fördelningen på skilda fakulteter — skall prövas i vanlig ordning. För nästa budgetår föreslås 50 nya forskarassistenttjänster — utöver 20 för de tekniska och medicinska fakulteterna. Denna ökning är synnerligen otillräcklig, speciellt med tanke på propositionens förslag om att sådana tjänster nu också skall inrättas vid de humanistiska fakulteterna, där de hittills saknats. Ytterligare 20 forskarassistenttjänster bör därför inrättas för nästa budgetår. Anslaget bör uppräknas med härför erforderliga medel.

Beträffande forskardocenttjänsterna föreslås att samtliga befintliga tjänster den 1 juli 1969 omvandlas till personliga, icke tidsbegränsade tjänster för nuvarande innehavare. Med hänsyn till de särskilda omständigheterna föreslås vidare att forskardocent efter ansökan och prövning av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall bör kunna erhålla personlig tjänst som biträdande professor av föreslagen typ. Vi finner att detta förslag bör vinna bifall. De nuvarande innehavarna av forskardocenturer är genomgående högt kvalificerade vetenskapsmän. I analogi härmed bör emellertid även skapas ökat utrymme för andra forskare, som en längre tid innehaft ordinarie professorstjänst, att erhålla personlig forskningsprofessur och därmed möjlighet att forska på heltid. Ett ökat utnyttjande av denna möjlighet skulle både öka rörligheten inom forskarkarriären och främja tryggheten genom att fler heltidstjänster på så sätt står till förfogande.

Med hänvisning till ovanstående hemställer vi,
att riksdagen måtte

A. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag beträffande det fortsatta reformarbetet i fråga om bl. a. möjligheterna att öka flexibiliteten i forskarutbildningen, metoderna för urvalet av de studerande som skall släppas fram till forskarutbildning, behovet och konstruktionen av en mellanexamen, möjligheterna att i ökad utsträckning avlasta forskarna genom biträde av kvalificerad personal samt planering för en successiv ökning av resurserna för handledning;

B. uttala

1) att en fortsatt successiv ökning av resurserna för handledning inom forskarutbildningen är ofrånkomlig,

2) att vid undervisningen utrymme bör beredas även för den som vill bedriva studier utan att vara antagen som doktorand,

3) att möjlighet bör finnas för innehavare av assistent- eller amanuensjänst till en i vissa fall mer än ettårig förlängning av den eljest fyraåriga utbildningen,

4) att doktorandstipendium bör kunna utgå under hela den tid som beräknas åtgå för erhållande av doktorsexamen,

5) att under en övergångstid äldre nästan färdiga licentiatier och doktorander inte bör tvingas gå över till det nya systemet,

6) att möjligheterna att inrätta särskilda forskarprofessorer i ökad utsträckning bör utnyttjas;

C. 1) till *Särskilda åtgärder för forskarutbildning* för budgetåret 1969/70 under åttonde huvudtiteln anvisa ett med i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag med 1 000 000 kr. förhöjt anslag av 4 400 000 kr.,

2) till *Vissa kostnader för reformerad forskarutbildning m. m.* för budgetåret 1969/70 under åttonde huvudtiteln anvisa erforderliga medel för 70 nya extra ordinarie forskarassistenttjänster.

Stockholm den 11 april 1969

Thorvald Källstad (fp) Karl-Erik Strömberg (fp) Bertil Ohlin (fp)

Olle Westberg (fp)
i Ljusdal

Ingegärd Fränkel (fp)

Nr 1133

Av fröken Ljungberg och herr Oskarson, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 31, angående forskarutbildning och forskarkarriär m. m.

(Lika lydande med motion nr 986 i Första kammaren)

Stockholm den 11 april 1968

Blenda Ljungberg (m)

Gunnar Oskarson (m)
